

Pécsi Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar
Interdiszciplináris Doktori Iskola
„A kormányzás társadalmi, térbeli és történeti dimenziói”
Politikatudományi Doktori Program

Kacziba Péter

**A nemzetközi válságkezelés békeépítő koncepciója és
ciprusi alkalmazásának tanulságai**

TÉZISFÜZET

Témavezető:
Dr. Hajdú Zoltán
egyetemi tanár

Pécs

2017

Tartalom

I. BEVEZETÉS	3
II. AZ ÉRTEKEZÉS HIPOTÉZISEI	5
III. AZ ÉRTEKEZÉS MÓDSZERTANA	7
IV. AZ ÉRTEKEZÉS FELÉPÍTÉSE	8
VI. A BÉKEÉPÍTÉS ELMÉLETE ÉS KIVITELEZÉSI GYAKORLATA	9
VII. A BÉKEÉPÍTÉS CIPRUSI ALKALMAZÁSÁNAK TANULSÁGAI.....	15
VIII. AZ EREDMÉNYEK ÖSSZEGZÉSE	23
IX. MELLÉKLET	25
X. FELHASZNÁLT IRODALOM	28

I. BEVEZETÉS

A nemzetközi válságkezelés az utóbbi években leküzdhetetlennek tűnő akadályokkal találta szembe magát. Az új problémák kvantitatív jellemzőit jól megvilágítja, hogy az Uppsala Egyetemen működő konfliktuselemzési központ adatai szerint a világon 2013-ban 34, 2014-ben 41, 2015-ben azonban már 50 aktív fegyveres konfliktus zajlott, ami ebben a vonatkozásban – az 1990-es évi 52 után – az 1945-öt követő időszak második legnegatívabb számadatát jelentette (UCDP, 2017). A konfliktusok elszaporodását számos egymással összefüggő tényező okozta. A 2008-ban bekövetkező gazdasági válság és hatásai; a „demokráciaexport” látványos kudarcai; a 2010-es évek elején kifejlődő „Arab-tavaszi” és következményei; a nemlineáris és hibrid háborúk megjelenése; az egyre sürgetőbb környezeti problémák; a jellemzővé váló erőforráskonfliktusok; a középrétegek globálisan jellemző lecsúszása vagy stagnálása, valamint az unipoláris-multipoláris váltás természetes velejárói jelentősen átalakították világunk geopolitikai összetevőit és a konfliktusok mozgatórugóit. A kortárs konfrontációkat – komplexitásuk okán – Ramsbotham és szerzőtársai már ún. transznacionális konfliktusoknak nevezik, mivel véleményük szerint a legtöbb esetben ezeknek globális, regionális, állami, helyi és individuális összetevői is vannak (Ramsbotham et al., 2016: 123). Bár globális és regionális kapcsolódási pontokkal rendelkeznek, az új típusú konfliktusok többségében nemzetköziesített államon belüli konfrontációk, amelyek az államszerkezetet törékennyé teszik, az érintett térség stabilizációját pedig megnehezítik. Utóbbit jól mutatja, hogy míg 2013-ban 53 törékeny állam volt jelen a nemzetközi térben, addig 2016-ban az OECD számításai szerint már 56 (OECD, 2016: 35). A törékeny államok sajátos problémáival az utóbbi időben Európa és azon belül Magyarország is szembe találta magát, hiszen a például migrációs nyomás megnövekedése egyértelműen az állami struktúrák gyengülésének következményei.

Az előzőekben bemutatott trendek a válságkezelés hagyományos eszközeit is új kihívások elé állították, a hidegháború után alakuló környezetben az első generációs békefenntartás és a diplomáciai béketeremtés már képtelen volt a konfliktusokat kezelni. Az elmélet a válságkezelési technikák reformjára már az 1970-es évek közepétől rámutatott, a gyakorlat – abban pedig a elsősorban az ENSZ – azonban csak az 1990-es évek elején ismerte el a változtatás szükségességét. Ekkor a konfliktusprevenció mellett a posztkonfliktusos környezetben alkalmazott békeépítés is a válságkezelési technikák részévé vált. A békeépítés a nemzetközi válságkezelés posztkonfliktusos környezetben alkalmazott stabilizációra szolgáló eszköze, amelyre a szakirodalom többsége önálló konfliktusrendezési egységként tekint. A békeépítés gyakorlata a (multidimenzionális) békefenntartásból kifejlődő tevékenység, amely

a legtöbb esetben szorosan kapcsolódik a negatív békét kieszközölő és fenntartó műveletekhez, feladatait pedig a legtöbbször a békefenntartással, béketeremtéssel, konfliktusprevencióval összefonódva és azokkal párhuzamosan végzi. Konfliktustól függően tehát utóbbi válságkezelési technikák mindegyike vagy valamelyike között interdependens kapcsolat áll fenn, azaz sikeres békeépítési tevékenység például a békefenntartás vagy a béketeremtés erőfeszítései nélkül elképzelhetetlen. Ebből következően – bár önálló válságkezelési egységként tekintenek rá – a békeépítés határai elmosódnak, technikái és módszerei pedig rendkívül összetettek egyben szerteágazóak: a közrendvédelemtől, a közigazgatástanon át, egészen a (társadalom)pszichológiáig számos területet érintenek.

Összetettsége következtében a békeépítés fogalmi meghatározása gyakorlati alkalmazásának elismerése (1992) óta sokszor átalakult, az eredeti feladatkör mára jóval kiterjedtebbé vált. A koncepción manapság már olyan multidimenzionális intézkedések és feladatok együttesét értjük, amelyek célja, hogy a konfliktussal terhelt ország sajátos igényeihez és prioritásaihoz igazodva helyreállítsák vagy kiépítsék az adott terület alapvető infrastrukturális, politikai, gazdasági, igazságszolgáltatási és civil intézményeit; ezek megteremtéséhez, valamint hatékony és hosszú távú működésükhöz mind az elitek, mind pedig a társadalom széles rétegeinek körében megfelelő egyéni és csoportpszichológiai alapot teremtsenek (Kacziba, 2015: 133). Ezt az angolszász szakirodalom szerteágazó véleményeit összegző megfogalmazást leegyszerűsítve azt állíthatjuk, hogy a békeépítés feladata a kiterjedt erőszak utáni békés átmenet elősegítése, valamint az egészséges társadalmi felépítmény kialakításának és a szilárd állami struktúra kiépítésének támogatása.

A békeépítés – ahogyan maga a válságkezelés is – tehát multidiszciplináris elmélettel rendelkező alkalmazott tudomány. Kialakulása evolúciós jellegű, szakaszokra bontható és tulajdonképpen jelenleg is formálódó. 1992-től a békeépítés elméletében és kivitelezésében bekövetkező változásokat a gyakorlat tapasztalatai formálták, azokat a sikerek (pl. Észak-Írország) vagy a kudarcok (pl. Afganisztán) egyaránt alakították. A békeépítés sajátossága ugyanakkor az, hogy a pozitív és negatív végpontok helyett inkább köztes eredményekkel járó műveleteket tud felmutatni, tehát általában csak *részben sikeres*. Ezekben az esetekben a békeépítés elér bizonyos politikai, gazdasági és/vagy bizalomépítési eredményeket, mégis a teljes megbékélést valamelyik elem hiánya miatt nem sikerül kieszközölnie. A sikeres és sikertelen komponensek párhuzamos jelenléte miatt a köztes eredménnyel járó békeépítő tevékenységek vizsgálata különösen fontosnak bizonyulhat.

A gyakorlat egyik legmarkánsabb ilyen példája Ciprus esete, ahol a békeépítő tevékenység évtizedek óta zajlik. A szigeten ma már nyoma sincs a közvetlen etnikumközi erőszaknak, gazdasági és kulturális téren is számos előrelépés történt, mégis a politikai és jogi rendezést ennek ellenére sem sikerült elérni. Ciprus ráadásul a klasszikus békéltetés egyik iskolapéldája is: az ENSZ békefenntartói 1964 óta próbálják meg elejét venni az erőszakos összetűzéseknek; a politikai megoldás ügyében több mint 50 éve zajlanak tárgyalások; a békeépítés strukturális formája tulajdonképpen az 1970-es évek közepétől tart; míg a szociálpszichológiai megbékélésre vonatkozó erőfeszítések az 1980-as évektől próbálják átalakítani a cipriótákban kialakult sérelmeket és előítéleteket.

A ciprusi békeépítés elemzése tehát a békeépítés egyik első „tesztalányának” tanulságait tudja felszínre hozni. Rámutathat arra, hogy az évtizedek alatt milyen módszerekkel sikerült felszámolni az etnikumközi erőszakot; az erőszak felszámolására alkalmazott módszer (ti. a teljes a két népcsoport teljes elszeparálása) melléktermékeként a konfliktussal terhelt felek miként távolodtak el egymástól még inkább; ezzel párhuzamosan a politikai megegyezést milyen nacionalista és gazdasági érdekek hátráltatták; és, hogy a békeépítés milyen eszközöket alkalmazott a konfliktuspárti politikusok „alulról kezdeményezett” lecserélésére. A ciprusi békeépítés elemzése mindazonáltal nemcsak a helyi szint tanulságai miatt lehet érdekes. Ahogy a legtöbb konfrontáció esetében, Cipruson is számottevő a külföldi hatalmak konfliktusra gyakorolt hatása, az okkupáció tényével Törökország, az európai uniós csatlakozással pedig Brüsszel is „hadviselő féllé” vált. Ebből kifolyólag a békefolyamat elemzésekor az egyik legfontosabb kérdés az, hogy a helyi békeépítés hiányosságai hátráltatják a megegyezést, vagy épp ellenkezőleg, azok sikerrel jártak csak a regionális és/vagy hatalmi érdekek nem teszik lehetővé a politikai megoldás elfogadását. A disszertáció ennek a kérdéskörnek a vizsgálatára törekszik.

II. AZ ÉRTEKEZÉS HIPOTÉZISEI

A doktori értekezéshez kapcsolódó kutatás – követve a társadalomtudományi kutatómódszertan alapvető elvárásait – hipotéziseket vázolt fel, amelyek alátámasztására vagy cáfolatára szekunder és primer források eredményeinek felhasználásával igazolójárásokat alkalmazott. A tézisek felvázolása előtt fontos néhány módszertani alapvetést ismertetni. Egy békeépítési folyamat elemzése rendkívül komplex és kiszámíthatatlan változókkal teli feladat, ami meghatározza a kutatómódszertani lehetőségeket is. Ezen lehetőségek egyik legfontosabb alappillére, hogy az elemzés során a békeépítés adott végpontjának meghatározása létfontosságú kérdés, hiszen minden konfliktusredukáló művelet ezt az adott végpontot kívánja

megvalósítani vagy elősegíteni. Az érthetőség kedvéért érdemes a ciprusi helyzetet megvizsgálni: ebben az esetben az elérni kívánt végpont a sziget újraegyesítése. A ciprusi békefolyamat ezt a végpontot alapul véve határozza meg a békeépítési folyamat egyes technikáit és projektjeit, tehát ezek sikeressége nagyban kötődik a kiindulópont tényleges relevanciájához. A disszertáció emiatt téziseit fordított irányból kívánta meghatározni, azaz nem saját hipotéziseket alkalmazott, hanem azt feltételezte, hogy a békeépítés általános és Cipruson alkalmazott feltételezései igazak, amiket az igazoló eljárás megerősít vagy cáfol.

Fentiek alapján a dolgozat tézisei a békeépítés általános hipotéziseire és – az ENSZ és a tárgyalófelek által is elfogadott – ciprusi válságkezelés feltételezéseire építettek. Ezek a tézisek a békeépítés általános jellemzőinek esetében olyan széleskörűen elfogadott alapvetések, amelyeket a szakirodalom egyértelműen elfogad és alapvető tulajdonságnak tart, ugyanakkor gyakorlati eredményeik empirikus módszerekkel kevésbé feltártak – tehát tesztelésük a ciprusi példán keresztül indokolt. A ciprusi esettanulmány esetében a hipotézisek a békéltetés hivatalos álláspontját veszik alapul, azaz azt a sziget újraegyesítésén alapuló koncepciót, amire a békeépítés és a béketárgyalások építenek. A Ciprusra vonatkozó tézisek vizsgálatának eredményeként remélhetőleg fény derül arra, hogy ez utóbbi alapvető cél megalapozott vagy sem.

Az értekezés hipotézisei ezek alapján a következőkben foglalhatók össze:

Tézis 1: A békeépítés létjogosultsága egyenesen következik a konfliktusciklusokra adható válságkezelési válaszok lehetőségeiből, azaz tevékenysége – a kudarcok és kritikák ellenére – az erőszak lezárulása utáni fázisban és a fenntartható béke kialakításának érdekében szükségszerű. A békeépítés tehát nemcsak a „demokráciaexport” terméke – bár azt is kiszolgálhatja bizonyos esetekben – hanem a jelenlegi válságkezelési gyakorlat szerint az egyik leghatékonyabb olyan módszer, amely révén a konfliktusok lezárhatók és az erőszak kiújulása elkerülhető.

Tézis 2: A békeépítés a fenntartható béke kialakítása érdekében – külső vagy belső vélemények hatására – meghatározza az adott konfliktusra vonatkoztatott békefogalmat, tehát definiálja, hogy az adott esetben mi az – a kompromisszumos, egyoldalú, nagyhatalmak által meghatározott stb. – elérni kívánt békés állapot, amit béke alatt értünk. A béke fogalmának meghatározása minden válságkezelési folyamat kialakításakor alapvető fontosságú, hiszen az megszabja békeépítési folyamat célkitűzéseit és lehetséges eredményeit. A béke tartalmának definiálása ezáltal évtizedekre befolyásolja az adott konfliktusos ország/terület, valamint régiójának jövőjét. Negatív békeértelmezés esetén a kiterjedt erőszak hiánya már békének

minősülhet, ezáltal kizárólag a biztonsági tényezőkre helyezve a hangsúlyt és figyelmen kívül hagyva olyan fontos tényezőket, mint az emberi jogok vagy a hatalommegosztás. A béke pozitív értelmezése bár törekvéseiben maximalista álláspontot képviseli, ezáltal azonban egyébként pozitív irányba haladó békefolyamatokat minősíthet hatástalannak.

Tézis 3: A békeépítés legfontosabb alapvetése fentiekből következik és azt feltételezi, hogy az előre definiált vagy folyamatosan változó békefogalom egy – diszkurzív politikai, gazdasági, szociálpszichológiai, tömegkommunikációs és kulturális módszerek segítségével – mesterségesen előállítható állapot. A békeépítés elmélete és gyakorlata tehát azt állítja, hogy a béke állapota – a konfliktus állapotához hasonlóan – egy mesterségesen generált szituáció, amely előállítható a megfelelő módszerek következetes használatával és a szükséges időintervallum figyelembevételével. Példával értelmezve a hipotézist: A békeépítés azt feltételezi, hogy mesterséges módszerek segítségével közös identitás alakítható ki görög és török ciprióták között, tehát idővel a béke definíciója – azaz az újraegyesítési szisztéma – külső beavatkozás nélkül is működőképesé válik, hiszen az azt előállító felek a békeépítés hatására konfliktusos attribútumaikat és egymással szembeni aggályaikat a közös jövőbe vetett hitre cserélik.

Tézis 4: A ciprusi békeépítés esetén megvalósulnak a békeépítés általános szervezeti és strukturális elemei, annak kivitelezése az elmélet és a felvázolt gyakorlat alapján valósul meg.

Tézis 5: A ciprusi konfliktus esetében a békeépítés valóban átalakította a konfliktussal terhelt felek egymással szembeni véleményét és hozzáállását, valamint kialakította az újraegyesítéshez szükséges (bel- és kül)politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális attribútumokat. A béketárgyalások sikere esetén az újraegyesített állam ennek megfelelően nem fog az 1960-ban létrehozott Ciprusi Köztársaság sorsára jutni, mivel a békeépítés hatására leendő állampolgárai és politikusai a közös jövőbe vetett hit és a közös boldogulás érdekében együttműködnek. Ezt a folyamatot a békeépítés külső szegmenseivel foglalkozó elemei regionális értelemben is alátámasztották, azaz elérték, hogy az érdekelt hatalmak a Cipruson kialakítandó békét – azaz a reunifikált ciprusi államot – elismerjék és hosszú távon támogassák.

Tézis 6: Az utolsó hipotézis pedig ezek tükrében azt feltételezi, hogy a ciprusi békeépítés megvalósítása és annak eredményei alátámasztják a békeépítés általános feltételezéseit.

III. AZ ÉRTEKEZÉS MÓDSZERTANA

Az értekezés fenti hipotéziseket szekunder és primer források segítségével, valamint önálló elemzés révén kívánta bizonyítani. A békeépítés általános elméleti részének kifejtéséhez

széleskörű – elsősorban angol nyelvű – szekunder irodalomra támaszkodtam, azt több oldalról és a legfontosabb vélemények segítségével kívántam felvázolni. A békeépítés gyakorlati technikáit és formáit tárgyaló részek szintén szekunder forrásokon, valamint a békeépítést végző szervezetek beszámolóin és honlapjain található adatokon alapultak. A ciprusi konfliktus történeti vonatkozásainak bemutatása, valamint a szigeten zajló békeépítés struktúrájának felvázolása természetesen ismét szekunder alapú, ez a rész magyar és angol nyelvű forrásokon is nyugszik. Ehelyütt – főként a történelmi részek tárgyalásakor – mind a görög (ciprióta), mind a török (ciprióta) szerzők esetében szükséges volt forráskritikát alkalmazni.

A ciprusi békeépítés eredményeinek mérésével foglalkozó rész nyújtotta az egyetlen olyan lehetőséget, ahol saját eredményeket is fel lehetett használni. Az eredményesség mérésére a dolgozat több irányú technikát dolgozott ki: felhasználta a szekunder források reprezentatív eredményeit; ezek megerősítésére vagy cáfolatára – hangsúlyozottan – nem reprezentatív primer adatgyűjtési eredményeket használt; valamint emellett alkalmazza a konfliktuselemzés és a békeépítés hatékonyságának mérésére Susanna Campbell által kidolgozott komparatív módszert. A tézisek vizsgálatát tehát egyrészt a szekunder irodalom tanulságai, másrészt saját eredmények és következtetések segítségével végeztem el.

IV. AZ ÉRTEKEZÉS FELÉPÍTÉSE

Az értekezés felépítését az elemezni kívánt téma kettőssége, valamint a hipotézisek megértéséhez és bizonyításához szükséges tartalmi elemek határozták meg. A dolgozat alapvetően négyes osztatú: bevezetésre (1; 2; 3; 4-es pont); a békeépítés általános elméleti és gyakorlati elemeivel foglalkozó részre (5; 6; 7-es pont); a ciprusi esettanulmányra (8; 9; 10); valamint a hipotézisek vizsgálatával és az összegzéssel foglalkozó részekre tagolódik.

Az értekezés érdemi része a (II.) A BÉKEÉPÍTÉS ELMÉLETE ÉS GYAKORLATA című fejezettel kezdődik. A rész célja, hogy bemutassa a béke fogalmi értelmezésének lehetséges opcióit; a békeépítés kialakulásának és létjogosultságának logikai és gyakorlati mérföldköveit; a koncepció elméleti alapvetéseit; gyakorlatának legfontosabb kivitelezőit, formáit és eszközeit; valamint sikerességének mérési lehetőségeit. A rész hármassal tagolt, tulajdonképpen a tágabb elméleti kérdések és problémák irányából közelít a békeépítés konkrét és gyakorlati kivitelezése felé. A fejezet a hipotézisek közül az első háromban kifejtett problémákra reflektál, ugyanakkor a kifejtés sorrendisége nem a hipotézisek linearitását, hanem az érthetőség logikáját követi.

A disszertáció harmadik része (III.) A BÉKEÉPÍTÉS CIPRUSI ALKALMAZÁSÁNAK TANULSÁGAI címet kapta. Célja, hogy a ciprusi konfliktuson és az ott zajló békeépítési

folyamaton keresztül konkrét példával demonstrálja a második részben összefoglalt általános jellemzőket. A fejezet a ciprusi konfliktus történeti vonatkozásainak összefoglalása (8.) után a szigeten zajló békeépítés struktúrájának felvázolására vállalkozik (9.), amely eredményeinek vizsgálatait (10.) a 3. pontban elmondottak szerint végzi majd el. Az ebben a részben nyert eredmények nemcsak a Ciprusra vonatkozó hipotézisek bizonyítására szolgálnak, de egyben az elméleti rész feltételezéseit is igazolják vagy cáfolják. A HIPOTÉZISEK VIZSGÁLATA ÉS ÖSSZEGZÉSE, valamint a tanulságok levonása az utolsó részben (IV.) valósul meg.

VI. A BÉKEÉPÍTÉS ELMÉLETE ÉS KIVITELEZÉSI GYAKORLATA

A disszertáció a békeépítést két irányból közelítette meg. Az egyik irány a béke koncepciójának kérdésköre volt, hiszen a békeépítés ennek az elméleti absztrakciónak a gyakorlati kiépítésére törekszik. Ebben a tekintetben a dolgozat megvizsgálta a nemzetközi viszonyok, valamint a konfliktus- és béketanulmány elméleteinek véleményeit. Rámutatott, hogy a béke definíciója minden konfliktus esetében más konkrétumot takar, amelynek belső tartalma lehet statikus vagy dinamikus. Ciprus esetében a béke definíciója dinamikus volt, azaz az ENOSZISZ és TAKSZIM erőltetésétől eljutott egy bikommunális, bizonális és föderatív berendezkedésű állam közös elfogadásáig. Ciprus esetében ezt a békedefiníciót a béketeremtés mellett a békeépítés kívánja megvalósítani.

Az értekezés a békeépítés kifejlődésének mérföldköveit a konfliktuselmélet felől is megvizsgálja. A konfliktuselmélet különböző mégis egybehangzó véleményeinek ismertetése után rámutat, hogy minden fegyveres konfliktus ciklusokkal rendelkezik, szakaszos jellegű. Teljes kifejlődés és ideális lezárulás esetén van kezdeti, eszkalációs, de-eszkalációs és rendeződési fázisa, amelyeket egy hatékony válságkezelési mechanizmus természetesen kénytelen lekövetni és mesterségesen ösztönözni (Kriesberg & Dayton, 2012: 143-213). A konfliktusciklusok bemutatása után a szakaszokra adható válságkezelési válaszok lehetőségeit vizsgálom. Rámutatok arra, hogy az elmélet véleménye szerint a válságkezelés tradicionális technikái (békefenntartás, béketárgyalások) csak az erőszak megszüntetésének problematikájával foglalkoztak, azaz nem helyeztek hangsúlyt a konfliktus utáni rendezésre. A rendezés és a megoldás problémája elsősorban a hidegháború után került előtérbe, ugyanis ebben az időszakban az államon belüli fegyveres konfliktusok számának megnövekedése elmélyítette a válságból kilábaló államok problémáit. Ezekben az új típusú konfliktusokban szükségessé vált a konfliktus utáni rendezés is, amelyre azonban sem az első, sem a második generációs békefenntartás nem volt felkészülve. A dolgozat ebben a tekintetben arra a

következtetésre jut, hogy a békeépítés elismerése szükségszerűen következett a kihívásokra adható válaszokból.

Az értekezés ezt követően rátér a békeépítés elméleti megközelítéseinek vizsgálatára. A békeépítés elmélete – és gyakorlata is – tulajdonképpen két főbb módszertani iránnyal rendelkezik: az egyik megközelítés a strukturális békeépítésben bíz, a másik a társadalmi sérelmekkel foglalkozó és azokat megoldani igyekvő szociálpszichológiai vagy kulturális békeépítésben látja a válságok hosszú távú rendezésének lehetőségét. Az értekezés a következőkben ezek különbségeire mutat rá.

A strukturális békeépítés elméleti alapjai

A strukturális békeépítés az államépítés rendszerszintű megközelítéséből indul ki, azaz azt feltételezi, hogy a konfliktusos terület tudatos intézményi megreformálása nemcsak a konfrontációt magát szünteti meg, de a béke és prosperitás vázának kialakításával meg is szünteti annak kiváltó okait. A strukturális megközelítés tehát az ideális élettér konfliktuscsoökkentő hatásaira apellál, azaz azt feltételezi, hogy megfelelő minőségű politikai, gazdasági és infrastrukturális környezet megteremtésével a megbékélés szintje automatikusan növekszik.

A strukturális megközelítést számos eszmerendszer (pl. felvilágosodás, liberalizmus) és elmélet befolyásolta. Ezek közül érdemes kiemelni Johan Galtung elméletét és a demokratikus béke elméletét, amelyek talán a legmarkánsabban alakították a strukturális békeépítés elképzeléseit. Johan Galtung a konfliktusok rendezési lehetőségeit vizsgálva az 1970-es években jutott arra következtetésre, hogy a konfrontációk kialakulásában és fennmaradásában szerepet játszó tényezők (ellentmondás, hozzáállás, viselkedés) negatív attribútumai a béketeremtés, békefenntartás és békeépítés révén transzformálhatók a stabil békéhez szükséges semleges vagy pozitív elemekké. Utóbbiak véleménye szerint az erőszak lehetséges formáira adható válaszokat is lefedik: a béketeremtés és békefenntartás a közvetlen erőszak felfüggesztésére és a negatív béke feltételeinek megteremtésére és megtartására; míg a békeépítés a strukturális és kulturális erőszak megszüntetésére, azaz a strukturális béke kialakítására alkalmas. Ebből következően Galtung megközelítésében a strukturális békeépítés célja tulajdonképpen a strukturális béke kialakítása vagy „felépítése”.

A strukturális békeépítés másik jelentős elméleti forrása a demokratikus béke elmélete. Bár a koncepció csak a hidegháború után vált közkezdvelt kutatási iránnyá, a téma első képviselői – Melvin Small, David Singer, Micheal W. Doyle és Rudolph J. Rummel – már az 1960-1970-es

években felhívták a figyelmet a liberális állami és gazdasági berendezkedés háborúkkal összeegyeztethetetlen jellemzőire. Ebben az időszakban kvantitatív kutatások sorával elemezték a háborúk és békék természetét, melyek során arra az eredményre jutottak, hogy a demokratikus berendezkedésű államok kevesebb esetben háborúznak, mint az autoriter vagy diktatórikus országok. A demokratikus béke elméletének monadikus álláspontja szerint a liberális politikai rendszer és a gazdasági fejlettség nemcsak társadalmi, de nemzetközi megbékéléshez is vezet, hiszen a demokratikus államok kevesebb eséllyel támadnak meg más államokat. A *monadikus* megközelítés erősen leegyszerűsített megállapítását a *diadikus* elmélet próbálta kijavítani, szerintük ugyanis a „stabil” demokráciák csak saját csoportjukon belül békések, biztonsági félelmeik miatt azonban a nem demokratikus berendezkedésű államokkal szemben akár konfliktuskezdeményezőként is felléphetnek. A monadikus és diadikus elmélet eredményeit összegezve a *szisztematikus* békeelmélet arra a következtetésre jutott, hogy a fegyveres konfliktusok megjelenése akkor redukálható, ha a „béke elkülönült övezete” kiterjed, azaz, ha a stabil demokratikus államok száma növekszik. A több ponton támadható elméletet természetesen mind realista, mind liberális oldalról számos kritika érte, számottevő ugyanakkor, hogy a szisztematikus békeelmélet nemcsak a hidegháború utáni amerikai „demokráciaexport” tudományos megalapozását jelentette, de Boutros Boutros-Ghali 1992-ben meghirdetett Békeprogramja után a strukturális békeépítés alapjává is vált. Ahogy korábban láttuk, az elsősorban angolszász támogatottsággal és kezdeményezésre elinduló első békeépítő programok célkitűzése a biztonság elérése mellett a demokratikus állami berendezkedés felépítése volt, amellyel a posztkonfliktusos országokban nemcsak a fenntartható békét próbálták megteremteni, de a nyugati típusú demokráciák számát is növelni kívánták. Ez a – sok helyen neokolonialista intervenciónak tűnő – beavatkozás a legtöbb esetben a békeépítő programok kudarcát eredményezte, hiszen egyes demokratikus intézmények nem vagy kevésbé voltak átültethetők például közel-keleti vagy afrikai posztkonfliktusos társadalmakra.

A szociálpszichológiai békeépítés elméleti kiindulópontjai

A szociálpszichológiai vagy kulturális békeépítés célja a konfliktusban érintett csoportok konfrontatív attitűdjeinek csökkentése, a korábbi ellenségek kibékítése, traumáik kezelése, valamint a fenntartható békéhez szükséges társadalompszichológiai előfeltételek kialakítása. Ahogy a strukturális békeépítés, úgy a szociálpszichológiai megközelítés is számos elméleti forrásból táplálkozik. Ezek közül az egyik legfontosabb kiindulópontot a Gordon W. Allport által 1954-ben kidolgozott kontaktushipotézis jelenti, amely szerint „*minél gyakoribbak és rendszeresebbek a kapcsolatok a különféle társadalmi csoportok tagjai között, annál kevésbé*

fognak sztereotípiákban gondolkodni és előítéleteket táplálni” (Balassa & Kovács, 2010: 99). Allport megközelítése a hidegháború alatt az elitalapú béketeremtés egyik legmarkánsabb gyakorlatban is tesztelt elméletévé vált: a szembenálló felek politikai vezetőinek személyközi kommunikáción alapuló békítését többek között John Burton és Herbert Kelman alkalmazta például az arab-izraeli és ciprusi konfliktusokban. Kelman politikusokkal összegyűjtött tapasztalait a későbbiekben az érintett társadalmak más szereplőinek részvételével is tesztelni kezdte. Az ún. PICAR program keretein belül szembenálló felek hivatalos tisztségviselőit, katonatisztjeit, újságíróit vagy akadémikusait ültette tárgyalóasztalhoz. Célja olyan problémamegoldó „workshopok” rendezése volt, ahol a korábbi ellenségek egyenlő félként tekinthetnek egymásra, a foglalkozások alatt pedig negatív előítéleteiket pozitívakra cserélhetik.

Burton és Kelman tapasztalatai a hidegháború végén és után különösen fontossá váltak. Az ebben időszakban átalakuló konfliktustrendek a civilek háborús sérelmeit megsokszorozták, a megbékélési lehetőségek emiatt bonyolódtak, a békeépítés által megoldani kívánt magproblémák pedig elmélyültek. Utóbbiak kapcsán Mary Kaldor rámutatott arra, hogy az új típusú, államon belüli háborúk már elhúzódó társadalmi konfliktusokat eredményeznek, amelyek – mivel a társadalom széles tömegeit érintik – sokkal mélyebben ágyazódnak be. Edward E. Azar véleménye szerint ezeknek a konfliktusoknak a beágyazódása azért maradandó vagy hosszú távú, mert a konfrontációban résztvevők valamelyikét alapvető szükségleteiben veszélyeztetik, azaz valamelyik fél személyes biztonsága, individuális és csoportos elismerése és elfogadása, valamint politikai jogainak fair gyakorlása lehetetlenné válik. John Burton tovább mélyítve a magproblémák elemzését, arra a következtetésre jutott, hogy a mélyen gyökerező konfliktusok legfontosabb forrása az alapvető emberi szükségletek akadályoztatásából adódik, amelyek veszélyeztetése esetén nemhogy pozitív, de negatív béke kialakítására sincs tényleges esély. Amennyiben ugyanis egy csoportot alapvető fizikai létfenntartásában, biztonságában, lakhatásában vagy identitásának gyakorlásában szándékosan, szervezett jelleggel és agresszívan akadályoznak, úgy ebben az esetben a sérelmet elszenvedők addig folytatják a harcot, amíg emberi szükségleteik gyakorlása lehetővé nem válik. Burton szerint emiatt az ilyen konfliktusokban a tárgyalásos, kikényszerített vagy konfliktuselfojtással létrejövő békék mindaddig csak átmenetiek lehetnek, amíg ezeket az alapvető problémákat a válságkezelésben résztvevő felek fel nem oldják.

A válságkezelés elmélete fenti eredmények hatására felismerte, hogy az új típusú konfliktusokban az ellentét gyökereinek feloldása rendkívüli fontosságú lehet, hiszen ezekben

az esetekben már nem pusztán az elitek oppozíciójáról van szó: a közvetlen erőszak kiszélesedése révén immáron a társadalmak széles tömegei is súlyos sérelmeket hordoznak magukban. Ezen sérelmek feloldására a békeépítés galtungi vonulata a strukturális erőszak megszüntetését, a pszichológiai megközelítés viszont az ennél hatékonyabbnak tűnő mesterséges és irányított csoportbékítést javasolta. Az 1990-es években – tehát a békeépítés létjogosultságának gyakorlati elismerése után – Burton és Kelman korábban ismertetett technikája széleskörben alkalmazott válságkezelési módszerré vált. A korszak tekintélyes konfliktuskutatói és pszichológusai (Louis Kriesberg, Herbert Kelman, John Paul Lederach), valamint korábban mediációs sikereket elérő diplomatái (Joseph V. Montville, Harold Henry Saunders) az új technikát alkalmazva civileknek is egyre gyakrabban szerveztek posztkonfliktusos „csoportterápiákat”. Ezek a gyakorlatok a magproblémákat, valamint az individuális és csoport sérelmeket különböző szociálpszichológiai technikák révén kísérelték meg feloldani, mégpedig úgy, hogy kooperációs tevékenységek különböző variánsainak segítségével olyan alapvető posztkonfliktusos (csoport)jellemzőket próbáltak megváltoztatni, mint a gyűlölet, félelem, előítélet.

A békeépítés főbb kivitelezői

A békeépítésben releváns nemzetközi szereplők közül az utóbbi években az ENSZ, az EU, az EBESZ¹, az Afrikai Unió és a NATO bizonyult a legaktívabb szereplőnek. A felsoroltak közül az ENSZ volt a legtevékenyebb. A szervezet alapvető békeépítő elveit a Békeépítő Struktúra² határozza meg; amelyben a koordinációt és tervezést a Békeépítő Bizottság végzi; munkáját főként stratégiai tanácsadással a Békeépítést Támogató Hivatal segíti; míg a finanszírozást a Békeépítő Alap, egyéb ügynökségek és külső donorok biztosítják (Call, 2015: 3). A beavatkozások mandátumát a Biztonsági Tanács és Közgyűlés biztosítja, a politikai autoritás pedig a főtitkárt terheli, akit minden misszió esetében főképviselője reprezentál. A saját pénzügyi alap ellenére a Bizottság a stratégiai tervezés kialakítása során elsősorban a világszervezet ügynökségeinek programjaira, valamint külső donorok részvételére épít,

¹ Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet – Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE)

² Peacebuilding Architecture

előbbieik közül főként a UNDP³, a UNHCR⁴, a FAO⁵, a WHO⁶ és a UNESCO⁷ vesz részt a posztkonfliktusos stabilizációban. Az ENSZ tágabb környezetéből az IMF⁸ és a Világbank szintén részt vesz a finanszírozásban, valamint a tervezési és szakértői feladatok ellátásában.

Az ENSZ mellett regionális szervezetek is fontos békéltetőnek bizonyultak, közülük az EBESZ, az EU és az Afrikai Unió volt a legaktívabb. Az EBESZ bár nem „békeépítésnek” nevezi tevékenységét, a békét és a biztonságot elősegítő missziói a tényfeltáró, jelentéstevő, megfigyelői és „jószoigálati” feladatok mellett válságmegelőzéssel, válságkezeléssel és válság utáni rehabilitációval is foglalkoznak (Isaszegi, 2011: 30). A szervezet az előző években a válság utáni rehabilitációt fegyverzetellenőrzéssel, határmenedzsmenttel, az emberi és kisebbségi jogok szélesítésével, demokratizációval és választásellenőrzéssel, a jó kormányzás technikáinak átültetésével, gazdaság és oktatásfejlesztéssel, a biztonsági és védelmi szektorok reformjával, a szólás- és sajtószabadság propagálásával, valamint a genderbalansz kialakításának céljával próbálta elősegíteni. A missziók tevékenysége a legtöbb esetben összekapcsolódott más szervezetek válságkezelési műveleteivel, tehát az EBESZ az ENSZ-szel, a NATO-val, az EU-val stb. együtt végzi a békeépítés komplex feladatait.

Az EU 2015-ben a harmadik legaktívabb válságkezelőnek bizonyult, emellett az egyik legjelentősebb pénzügyi donör. Az EU békéltető tevékenységének posztválságra vonatkozó tevékenységeit – az ENSZ-hez hasonlóan – békeépítésnek nevezi, az összefoglaló elnevezés azonban ebben az esetben is széleskörű multiszektorális intézkedéseket takar, amelyek a válságprevenció, biztonsági és emberjogi reform, demokratizáció, gazdaság és oktatásfejlesztés stb. révén rövid- és hosszú távú stabilizációs célokat próbálnak megvalósítani (Bayne & Trolliet, 2009). Az EU esetében ezek a hosszú távú célok tulajdonképpen strukturális békeépítést jelentenek, míg a rövid távú feladatok elsősorban az eszkalálódással és az erőszak preveniójával foglalkoznak. A békeépítés stratégiai koordinációja az EU különböző pilléreinek együttműködésén nyugszik, a folyamatot befolyásolja a közös kül- és

³ United Nations Development Programme – Egyesült Nemzetek Fejlesztési Programja

⁴ United Nations High Commissioner for Refugees – Egyesült Nemzetek Menekültügyi Főbiztossága

⁵ Food and Agriculture Organization of the United Nations – Egyesült Nemzetek Élelmezésügyi és Mezőgazdasági Világszervezete

⁶ World Health Organization – Egészségügyi Világszervezet

⁷ United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization – Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete

⁸ International Monetary Fund (IMF) – Nemzetközi Valutalap

védelempolitika⁹, az Európai Külügyi Szolgálat¹⁰ és az Európai Bizottság¹¹ is. A finanszírozott tevékenységek köréből szintén kitűnik, hogy az EBESZ-szel ellentétben az EU nagy gondot fordít a civilek támogatására és alapvetően felülről kezdeményezett alulról-felfelé építkezéssel segíti a posztkonfliktusos társadalmak felépülését. Ennek érdekében a strukturális mellett a szociálpszichológiai békeépítés eszköztárát is alkalmazza: mediációs, bizalomépítő és megbékélési tevékenységeket támogat, próbálja előtérbe helyezni a civilekkel, női egyenjogúsággal, gyermekjogokkal foglalkozó kezdeményezéseket is. A pénzügyi támogatások mellett az EU saját missziókkal is próbálja segíteni a stabilitás kialakítását. A missziók tevékenysége ugyanakkor nem csak Európára és tágabb szomszédságára korlátozódik: a Balkán, a Kaukázus és a Közel-Kelet mellett jelen voltak/vannak Afrikában és Ázsiában is.

VII. A BÉKEÉPÍTÉS CIPRUSI ALKALMAZÁSÁNAK TANULSÁGAI

Cipruson a béke kieszközlésének legfontosabb külső és neutrális szervezete az ENSZ, amelynek szigeten kifejtett tevékenysége ugyan nem alakult integrált misszióvá, a gyakorlatban azonban akként viselkedik. Az ENSZ szigeten végzett békéltetői tevékenysége három pilléren nyugszik: a békefenntartáson, a béketeremtésen és a békeépítésen.

Az első pillér a békefenntartás, amely lehetővé teszi, hogy a negatív béke megmaradjon és ezáltal a másik két pillér végezhesse békéltető munkáját. Cipruson a békefenntartói feladatokat a UNFICYP látja el. A második pillér, a béketeremtés, mely során az ENSZ – olykor növekvő, olykor csökkenő szerepvállalással, de – a politikain és jogi megegyezést próbálta kieszközölni. Az ENSZ jelenlegi szerepvállalásának harmadik pillére a békeépítés. Cipruson a békeépítési feladatokat a konfliktus története során az ENSZ különböző ügynökségei – más donorokkal és szervezetekkel együtt – végezték, ezek közül elsősorban a UNFICYP, a UNDP, a UNHCR, UNOPS, UNICEF stb.

A ciprusi békeépítés célkitűzései

A ciprusi békeépítés a múlt sérelmeinek tisztázását és a jövőbeli állam működőképességéhez szükséges koegzisztencia és közösségtudat kialakítását tűzte ki célul, illetően szándékát pedig megbékélést, bizalomerősítést és együttműködést elősegítő tevékenységek kezdeményezése és támogatása révén kívánja elérni. Ezekkel a békeépítés a helyi értelemben vett magproblémákat kívánja meg felszámolni, természetesen a külső – nagy-

⁹ Common Foreign and Security Policy (CFSP), majd European Security and Defense Policy (ESDP)

¹⁰ European External Action Service (EEAS)

¹¹ European Commission (EC)

vagy regionálshatalmi – összetevők megszüntetésére nem is vállalkozhat. A magproblémák feloldását a civil társadalom erősítése és felhasználása révén akarja megvalósítani, ugyanakkor ösztönzi az elit-civil együttműködéseket is (Louise & Morgan, 2013: 11).

Az elméleti részben említésre került, hogy a békeépítés általánosságban véve a posztkonfliktusos rehabilitációt kívánja elősegíteni. Cipruson a rehabilitáció gazdasági értelemben az 1980-1990-es évek folyamán lezajlott, bár külső segítséggel, de a sziget mindkét etnikuma helyreállította az infrastruktúrát és az általa ellenőrzött terület gazdasági működőképességét. Szociálpszichológiai megközelítésből nézve a rehabilitáció legalább részben szintén megtörtént, bár nyilvánvaló, hogy bizonyos sérelmek megmaradtak, azonban már nem jellemző, hogy a konfliktus traumái etnikumközi összecsapásokhoz vagy ilyenekre felbujtó kezdeményezésekhez vezessenek. Ebből következően a ciprusi békeépítés már nem pusztán a múlt sérelmeinek tisztázására koncentrál, hanem a jogi és politikai rendezetlenségből kiindulva a jövőbeli együttélés és kooperáció kereteinek kialakulását kívánja megalapozni. Úgy is mondhatnánk, hogy a szigeten zajló békeépítés egyrészt a múlt problémáinak felszámolására törekszik, másrészt ezzel párhuzamosan a jövő lehetséges konfliktusait kívánja megakadályozni.

A ciprusi békeépítési folyamat fontosabb mérföldkövei

Cipruson az 1974-es események és a legsürgetőbb humanitárius intézkedések elvégzése után infrastrukturális fejlesztésekkel – azaz mai szóhasználattal élve strukturális békeépítéssel – próbálták a konfliktusban érintett felek életminőségét javítani, s ezáltal segíteni a béketeremtési tárgyalások hatékonyságát és támogatottságát. Az első közös projekt a nicosiai csatornahálózat újrabeépítését, az északi és déli hálózat ismételt összekötését tűzte ki célul, sikerrel (Broome, 2005: 271). A projekt eredményeit jól jellemzi, hogy az 1979-ben újrainduló béketárgyalások részeként az infrastrukturális együttműködést a ciprióta tárgyalópartnerek továbbfejlesztették, s a két közösség vezetője megállapodott Nicosia óvárosának párhuzamos rehabilitációjában és revitalizációjában. Az Óváros mindkét felén „ikerprojekteket” végrehajtó „Nicosia Master Plan” 1979-es megálmodása óta több fejlesztési ciklusban valóban rekonstruálta a megosztottság szimbólumának számító város legtöbb kulturális és történelmi emlékeit magában foglaló központi részét (Savvides, 2012: 258).

Az 1980-as évek vége már Cipruson is jelezte a békeépítés koncepciójába és működőképességébe vetett hit megerősödését. Ennek megfelelően ebben az időszakban a strukturális békeépítés mellett megjelentek a szociálpszichológiai megközelítés első

kezdeményezései is. Ebben az időszakban az amerikai Fulbright Bizottság, valamint német és brit szervezetek óriási szerepet vállaltak a békeépítés civil, „felülről irányított alulról építkezésében”. 1993–1995 között amerikai szakértők és akadémikusok részvételével több bikommunális workshopot rendeztek, ahol kiválasztott görög és török ciprióta politikai, gazdasági és civil szereplők első ízben találkozhattak egymással – először külföldön, majd 1995-től a UNFICYP különleges engedélyével az ütközőzónában. 1995–1997 között a szociálpszichológiai és kulturális békeépítést végző kezdeményezések mennyisége jelentősen emelkedett, az ezeken résztvevők száma pedig több ezerre nőtt (Jarraud, Louise, & Filippou, 2013: 49). A civil társadalom fokozottabb aktivizálódása 1999-től volt érzékelhető, amikor az európai uniós csatlakozási tárgyalások megkezdése számos békeépítő tevékenységet is érintő fórum létrejöttét követelte meg.

A szociálpszichológia békeépítés – és az ENSZ békeépítő koncepciójának – megjelenésével párhuzamosan átalakult a strukturális békeépítés megközelítése is. Ebben az időszakban a UNDP fejlesztési megközelítése – a békeépítési és államépítési koncepció megerősödésével – már nemcsak infrastruktúra- vagy gazdaságfejlesztésre fókuszált, de egyben a hatékony állami struktúra kiépítésére, a közszolgáltatások fejlesztésére, valamint az EU tagság követelményeinek megfelelő jogrendszer kialakítására is (Richmond & Ker-Lindsay, 2001: 164). Ez a megközelítés a béketeremtési tervekben is tükröződött, sőt az Annan-terv már sok esetben a ciprióta felek nélkül kísérelt meg állami struktúrákat létrehozni. Ekkorra az is jellemzővé vált, hogy – a békeépítés célországokra vonatkozó kritikai átalakulásának következtében – a békeépítési feladatokat az ENSZ támogatási rendszerek kialakítása révén megpróbálta helyieknek kidelegálni. A 2008 után ismételten pozitívabbá váló légkörben számos békeépítő projekt indult, amely elsősorban annak volt köszönhető, hogy az EU és a USAID a korábbiaknál jóval több támogatást pumpált a UNDP által koordinált programokba.

A ciprusi békeépítés legfontosabb szervezete jelenleg a UNDP. Az ENSZ Fejlesztési Programjának tevékenysége kettéválasztott és nagyvonalakban lefedi a strukturális és szociálpszichológia békeépítés dichotómiát. A strukturális békeépítést végző Együtműködés a Jövőért [UNDP – Partnership for Future, a továbbiakban Pff] program 2001-ben jött létre, elsősorban az EU finanszírozásával és azzal szoros együttműködésben. A ciprusi ENSZ békeépítés másik szegmense a 2005-ben elindított Akció az Együtműködésért és Bizalomért [UNDP–Action for Cooperation and Trust, továbbiakban ACT] elnevezésű program. Míg az EU támogatottságú Pff elsősorban a béke élhető környezetének kialakítására törekszik, addig az elsősorban USAID támogatásból megvalósuló ACT humánbékéltetést végez, azaz face-to-face kontakt segítségével

kívánja elérni a békeépítés céljait. Az ACT ennek megfelelően az elméleti felosztás szerint elsősorban szociálpszichológiai és kulturális békeépítést lefedő tevékenységeket kezdeményez.

A ciprusi békeépítés eredményei

A disszertáció ciprusi békeépítés mérföldköveinek felvázolása után felteszi a kérdést, hogy milyen következményei lettek a békeépítési tevékenységeknek, azaz sikeres-e a ciprusi békeépítés? Az értekezés érvelésének lényegét a következőkben a szekunder irodalom eredményeinek bemutatása mellett, konfliktuselemzéssel, összehasonlító módszerrel, valamint saját, de nem reprezentatív kutatások segítségével próbálja alátámasztani. Ezek célja, hogy négy lépcsőben is kiértékelje a Cipruson zajló békeépítés eredményeit, azaz kimutassa, hogy a békeépítés valóban átalakította-e a konfliktussal terhelt felek egymással szembeni véleményét és hozzáállását, valamint létrehozta-e az újraegyesítéshez szükséges (bel- és kül)politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális attribútumokat. A kapott eredmények tekintetében az értekezés a Ramsbotham et al. által javasolt három osztatú skálát tekinti relevánsnak, azaz a ciprusi békéltetés eredményeit *sikeresnek*, *részben sikeresnek* vagy *kudarcnak* minősíti (Ramsbotham, Woodhouse & Miall, 2016: 281). Ez az értékelési mechanizmus az eredmények tekintetében kellőképpen tág, de a célkitűzésként meghatározott hatásvizsgálat szempontjából kellőképpen szűk keretet biztosít.

A szekunderirodalom eredményei

A szekunderirodalom véleményeinek ismertetése elsősorban kvalitatív és kvantitatív eredmények felvázolásával történt. Ezekből kiderült, hogy az 1990-es években mért adatokhoz – és az 1970-es évekbeli mélyponthoz – képest a két népcsoport egymásról alkotott véleménye jelentősen javult, a békeépítés tehát a negatív csúcsponthoz viszonyítva csökkentette a másikkal szembeni előítéleteket. Az is megfigyelhető azonban, hogy – valószínűleg a konfliktus rendezetlensége miatt – a kialakult vélemények nem stabilak, az adott szituáció és a népcsoportra jellemző befolyásoló tényezők függvényében változhatnak. Különösen a török ciprióták fluktuáló véleményei érdekesek, esetükben az 1997-es negatív állapothoz képest 2004-re pozitív, 2011-re negatív, 2013-ra pozitív, 2015-re azonban ismét negatív irányú változás állt be. A görög ciprióták esetében ilyen típusú hullámváltozás kevésbé jellemző, a másik népcsoportról kialakított képük alapvetően folyamatosan javuló tendenciát mutatott. A szekunder irodalom véleményeinek összevetése után megállapítható, hogy a ciprusi békeépítés eredményei az 1990-es évek végétől folyamatosan javuló tendenciát mutattak, s a 2000-es évek elejére elérték a *részben sikeres* kategóriát.

A primer adatgyűjtés eredményei

A ciprusi béke-, nemzet- és bizalomépítés eredményeit mérő kérdőív 2014 ősze és 2015 nyara között 50 görög és 50 török ciprióta válaszoló véleményét gyűjtötte össze, a megkérdezettek száma alapján tehát nem tekinthető reprezentatívnak. A kérdőív az imént említett három témában, összesen 45 kérdést tett fel, ezzel próbálva mérni, hogy a görög és török ciprióta válaszolók milyen véleménykülönbséggel rendelkeznek az egyes témakörökben.

A kérdőív eredményeinek összegzése kapcsán kiemelhető, hogy alapvetően a másikkal szembeni legpozitívabb válaszok kerültek többségbe. Különösen az etnikumközi bizalom mértéke biztató, ebből következően azonban a leendő állam működőképességére vonatkozó attitűdök is pozitívak, valamint a kérdőívet kitöltők esetében a békeépítés sikeressége is szembetűnő. A közös többségi válaszok mediánja 74,99%, ami azt jelenti, hogy a kérdőív elemzett kérdéseinek legpozitívabb válaszai statisztikailag jóval közelebb állnak az adható pozitív maximumhoz, mint a negatív minimumhoz. Ez külön-külön is igaz, azaz mindkét népcsoport jóval közelebb állt a pozitívabb maximumhoz, mint a minimumhoz. Az általam megkérdezett 100 ciprióta véleménye azonban biztató, s az eredmények alapján azt mutatja, hogy a békeépítés legalább *részben sikeres*. A nem reprezentatív – és egyébként felülreprezentált – mintán mért válaszok tehát alátámasztják a szekunder irodalom eredményeit, azokkal korrelálnak.

Komparatív vizsgálat

A szekunder irodalom és a primer adatgyűjtés eredményei után a ciprusi békeépítés eredményeit komparatív módszerrel is vizsgáltam. Erre a Susanna Campbell által összeállított táblázatot (értekezés 7.3.3. pont) használtam fel, amely a sikeres békeépítés indikátorait gyűjtötte össze. Campbell módszere tulajdonképpen az ideális békeépítés eredményeit vázolja fel, amelyeket összevetve az adott elemezni kívánt példával lemérhetők annak sikerei vagy hiányosságai. Ennek érdekében a táblázatában 72, kijelentőmódban megfogalmazott és a békeépítés különböző szereplőinek és szintjeinek megfelelően elrendezett elemzési egység szerepel, amelyek komparatív vizsgálatával megállapítható, hogy az egyes kijelentések jellemzőek-e az adott békefolyamatra vagy sem. Az eredmények összesítése révén tehát átfogó képet kaphattunk a ciprusi békeépítés eredményeiről és hiányosságairól.

A táblázatban szereplő indikátorok számának megfelelően az elérhető maximum pontszám 72 volt. A ciprusi béke minősége a fent feltüntetett eredmények alapján 55,5 pontot ért el, ami a maximum 77,08%-a. Az eredmény tehát alátámasztja a szekunder és primer adatgyűjtés eredményeit, azaz a

komparatív vizsgálat egyértelműen a *részből sikeres* kategóriába helyezi el a ciprusi békeépítés hatásfokát.

Konfliktuselemzés

A négy lépcsős bizonyítási eljárás utolsó eleme a konfliktuselemzés kötött és előre meghatározott eljárások szerint lezajló módszere. A konfliktuselemzés szisztematikus és előre definiált keretrendszer segítségével feltérképezi és feltárja a konfliktus okait; az abban résztvevők sérelmeit, motivációit, viselkedésimintáit; valamint ezek alapján felvázolja a konfliktus legfontosabb trendjeit. A ciprusi konfliktus esetében a Swisspeace által meghatározott keretrendszert alkalmaztam, az általuk előre meghatározott kérdések sablonjára a ciprusi konfliktussal kapcsolatos válaszokat gyűjtöttem össze.

Az elvégzett elemzés egyik legszembeötlőbb jellemző az volt, hogy a béketeremtés hatékonyságát jól láthatóan nem (csak) a békeépítés befolyásolta: a ciprusi konfliktus politikai rendezetlenségének több évtizedes fennmaradását komplex helyi, regionális és nagyhatalmi érdekellentétek közösen és párhuzamosan eredményezték. Ezek közül a békeépítés kizárólag a helyi tényezőkre gyakorolhatott hatást, a nemzetközi tényezők döntéseit természetesen nem befolyásolhatta. *A részleges siker* esetében ez azt jelenti, hogy a békeépítés csak az újraegyesítési szisztéma belső működésének feltételeit volt képes ösztönözni, az azt kívülről meghatározó erőkre nem volt hatása. A konfliktuselemzés tehát a részleges siker ismételt megállapítása mellett kimutatta, hogy a békeépítés valóban fontos szereplője a múltbeli sérelmek tisztázásának, valamint a jövőbeli állami keretek fenntarthatóvá tételének, ugyanakkor a ciprusi konfliktus megoldásában csak az egyik szereplő.

VIII. A HIPOTÉZISEK VIZSGÁLATA ÉS AZ EREDMÉNYEK ÖSSZEGZÉSE

Az értekezés a békeépítés eredményének mérése után a hipotézisek vizsgálatát is elvégezte. A vizsgálat a következőképpen alakult:

Tézis 1: *A békeépítés létjogosultsága egyenesen következik a konfliktusciklusokra adható válságkezelési válaszok lehetőségeiből, azaz tevékenysége – a kudarcok és kritikák ellenére – az erőszak lezárulása utáni fázisban és a fenntartható béke kialakításának érdekében szükségszerű.*

Vizsgálat és értékelés: Igazolásra került, hogy a békeépítés a posztkonfliktusos rendezés egyik elengedhetetlen eszköze, azért van rá szükség, mert a háborúk jellemzőinek átalakulása révén a társadalmon belüli poszttraumatikus problémák olyannyira elmélyültek, hogy azok sok

esetben már az állami lét fenntartását veszélyeztetik. Az ilyen módon átalakuló problémák kezelésére azonban a válságkezelés tradicionális eszközei – mint pl. a békefenntartás – korlátozott mandátumuknál fogva nem voltak alkalmasak, ezért szükségszerű volt egy új válságkezelési szisztémát kidolgozni, amely nemcsak konfliktus utáni konszolidációt és stabilizációt (strukturális békeépítés) segíti elő, de a háborúban közvetlenül érintettek problémáival is foglalkozik, kezeli azokat (szociálpszichológiai békeépítés). A békeépítés létjogosultsága tehát valóban az egyéb válságkezelési technikák korlátoltságából következik, mivel az adott konfliktusciklusban megjelenő új kihívásokra szükséges volt egy speciális, „posztkonfliktuskezelő” technikát kidolgozni. A tézis tehát igazolható.

Tézis 2: *A békeépítés a fenntartható béke kialakítása érdekében – külső vagy belső vélemények hatására – meghatározza az adott konfliktusra vonatkoztatott békefogalmat, tehát definiálja, hogy az adott esetben mi az – a kompromisszumos, egyoldalú, nagyhatalmak által meghatározott stb. – elérni kívánt békés állapot, amit béke alatt értünk.*

Vizsgálat és értékelés: A tézist mind az elméletre (5.3), mind a gyakorlatra vonatkozó (8.) részek igazolták. Ciprus esetében a béke fogalmának meghatározása a politikai döntéshozók által elfogadott rendezési alternatíva elfogadását jelentette, a békeépítés a bizonális, bikommunális föderáció megteremtéséhez szükséges attribútumok kialakítására vállalkozott. Fontos leszögezni ennek jelentőségét, jól látható ugyanis, hogy a béke fogalmának meghatározása nem a legegyszerűbben kialakítható békeformula – azaz a partíció és a kétállami szisztéma – kialakítására törekedett, hanem a béketeremtés elvárásainak megfelelően egy jóval nagyobb kihívásra, azaz valamiféle ciprióta közösségtudat kialakítására. A békeépítés utóbbi kihívás nehézségének megfelelően csak részben sikeres, ugyanakkor tevékenysége hozzájárul ahhoz, hogy a leendő ciprusi állam valós esélyekkel születhessen meg.

Tézis 3: *A békeépítés legfontosabb alapvetése fentiekből következik és azt feltételezi, hogy az előre definiált vagy folyamatosan változó békefogalom egy – diszkurzív politikai, gazdasági, szociálpszichológiai, tömegkommunikációs és kulturális módszerek segítségével – mesterségesen előállítható állapot.*

Vizsgálat és értékelés: A ciprusi példa alátámasztotta az elmélet erre vonatkozó kutatásait és igazolta a hipotézis állításait. Bár a többség véleményének transzformálása nem garantált, módszertani szempontból a Cipruson zajló békeépítés megerősítette, hogy évtizedek leforgása alatt, tudatos és célzott intézkedések sorozatával, nemzetközi, valamint donorszervezetek támogatásával lehetséges az emberek gondolkodásmódját a béke adott

formulájának irányába átformálni. A békeépítés ebben tulajdonképpen a politikai meggyőzés eszköztárszerét alkalmazza, azaz rendezvények, személyes eszmecsere, tömegkommunikációs eszközök, közösségi hálózatok, infrastrukturális fejlesztések, strukturális átalakítások és elsősorban propaganda révén megkísérli céljait a konfliktus irányába mutató jellemzőknél támogathatóbbá tenni. A békeépítés mesterséges transzformálási technikái tehát megfelelő időintervallum, hatékony kivitelezés és elegendő pénzügyi forrás birtokában működőképesek, nehezen és lassan elért eredményeik azonban rendkívül törekenyek és a konfliktus irányába ismételten eszkalálhatók.

Tézis 4: *A ciprusi békeépítés esetén megvalósulnak a békeépítés általános szervezeti és strukturális elemei, annak kivitelezése az elmélet és a felvázolt gyakorlat alapján valósul meg.*

Vizsgálat és értékelés: A ciprusi békeépítés esetében csak részben valósulnak meg a felvázolt szervezeti és strukturális keretek, mivel a ciprusi ENSZ misszió nem integrált, annak három pillére nincs fizikai értelemben összevonva. Ettől függetlenül gyakorlati értelemben a három pillér szorosan együttműködik egymással. A ciprusi struktúrában nem az ENSZ Békeépítő Bizottsága felelős a békeépítésért, hanem elsősorban a UNDP, amely a világszervezet békeépítő tevékenységének strukturálása mellett más donorszervezetekkel is együttműködik, egyúttal a helyi civileket is ösztönözi és támogatási szisztémája által tulajdonképpen irányítja őket. A ciprusi békeépítés strukturális felépítése tehát alátámasztja azt az elméleti részben többször hangoztatott állítást, mely szerint a válságkezelési műveletek minden esetben más és más hozzáállást és műveleti felépítést kívánnak meg.

Tézis 5: *A ciprusi konfliktus esetében a békeépítés valóban átalakította a konfliktussal terhelt felek egymással szembeni véleményét és hozzáállását, valamint kialakította az újraegyesítéshez szükséges (bel- és kül)politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális attribútumokat.*

Vizsgálat és értékelés: A mért eredmények alapján a hipotézis csak részben igazolható. Bár a békeépítés valóban átalakította a konfliktussal terhelt felek egymással szembeni véleményét és hozzáállását, tevékenysége azonban csak részleges sikert ért el. A részleges siker miatt az újraegyesítés fenntarthatósága egyelőre nem bizonyítható, s bár az 1960-as állapotokhoz képest ma már jóval kedvezőbb a helyzet, a közös nemzetépítés többségi vágya azonban egyelőre nem rajzolódik ki a megosztott ciprióta társadalomban. A békeépítés és az ahhoz kapcsolódó folyamatok és tevékenységek egy viszonylag stabil közösségtudatot alakítottak ki a görög és török ciprióták egy részében. Ez a közösségtudat és az erőszakos atrocitásokból adódó sérelmek eltűnése valószínűleg lehetővé teszi, hogy egy jól kidolgozott és a két fél által összeállított

kompromisszumokon alapuló ciprusi állam létrejöttön, valamint állandó odafigyeléssel fenn is maradjon. Problémát jelent ugyanakkor, hogy a közös identitástudat nem szilárd, egy erős és hangos kisebbség még mindig konfliktussal terhelt, tehát tartós politikai propagandával gyűlöletük kiaknázható és felhasználható a konfliktus újratermelésére.

Tézis 6: *A ciprusi békeépítés megvalósítása és annak eredményei alátámasztják a békeépítés általános feltételezéseit.*

Vizsgálat és értékelés: A fenti hipotézisek összegzésére vonatkozó utolsó feltételezés célja, hogy általánosságban is összevesse az elmélet állításait és a ciprusi gyakorlat tanulságait. Ennek kapcsán megállapítható, hogy néhány strukturális és felépítésbeli eltéréstől eltekintve a ciprusi békeépítés megegyezik az elmélet által kifejtett állításokkal. A békeépítés elmélete által körülírt mesterséges transzformáció részben megvalósult vagy megvalósulóban van, jelen volt és van egy szociálpszichológiai és egy strukturális vonulat, a kettő pedig együtt és egymást segítve kívánta megteremteni a kialakítani kívánt célokat.

VIII. AZ EREDMÉNYEK ÖSSZEGZÉSE

A disszertáció egy Magyarországon kevésbé tárgyalt téma, a nemzetközi válságkezelés békeépítő koncepciójának bemutatására és annak egy esettanulmányon keresztül történő tesztelésére vállalkozott. A dolgozat első felében logikai sorrendet követve vezettem le a békeépítés kialakulásának, térnyerésének, elméleti háttérének és általános gyakorlatának legfontosabb jellemzőit. Ezek bemutatása során a békeépítésen kívül a válságkezelés egyéb technikáira, továbbá a béke- és konfliktuselmélet legfontosabb eredményeire is megkíséreltem reflektálni. Utóbbiak együttes vizsgálata rámutatott, hogy a nemzetközi tanulmányok diszciplína egyik legfontosabb társtudománya a részben belőle kinövő konfliktus- és béketanulmányok, hiszen annak kutatásai a nemzetközi viszonyok legfontosabb alapkérdéseit tárgyalják. Elméleti értelemben kapcsolódnak a realista (pl. hatalmi erőegyensúly), a liberális (pl. demokratikus béke elmélete), radikális (pl. függőségelméletek) és konstruktivista alapvetésekhez, gyakorlati megközelítésben pedig korunk legfontosabb kihívásaira keresnek válaszokat. Példának okáért a fegyveres konfliktusok növekvő száma, a migráció vagy a környezetvédelem mind-mind olyan témák, amelyek megoldásai aktív beavatkozást igényelnek. Utóbbiak közül elsősorban a háborúk és konfliktusok kapcsán fontos a békeépítés használata, amelynek effektív alkalmazása révén azonban azok melléktermékei (pl. migráció) is kezelhetővé válhatnak. A dolgozatban a békeépítés számos előnyét és hátrányát felsoroltam, fontos azonban leszögezni, hogy az aktív beavatkozás szükségessége kétségtelen és vitathatatlan. A beavatkozás minőségén természetesen sok minden múlik, a nemzetközi közösség azonban már birtokában van azoknak az eszközöknek és technikáknak, amelyek *ideális* esetben képesek elvégezni az effektív transzformációt. A békeépítés módszertanánál is fontosabb probléma

azonban, hogy ezeket az ideális eseteket hogyan lehet kialakítani, azaz, hogyan bírhatók a nagyhatalmak és az érintett felek bizonyos konfliktusok közös és kompromisszumos rendezésére. Számos konfliktus esetében – valamely nemzetközi aktor ellenállása miatt – a békéltető szervezeteknek nincs lehetőségük aktívan beavatkozni, más esetekben pedig involválódnak ugyan, de egyes szereplők szándékos „aknamunkája” miatt nem járnak sikerrel. A békeépítéssel kapcsolatos, idealizmust hangoztató vádak tehát nem elsősorban annak módszertani problémáira mutatnak rá, sokkal inkább arra, hogy bizonyos esetekben a válságkezelés működőképességéhez szükséges nemzetközi kooperáció megléte valóban utópisztikus elvárás.

A ciprusi békeépítés elemzése utóbbiak tükrében számos tanulsággal szolgált. Kiderült, hogy a békeépítés még „erőltetett” békedefiníció és szándékos akadályoztatás esetén is képes pozitív eredményeket elérni, külhatalmi nyomás és széleskörű regionális akarat nélkül azonban megoldást önmagában nem tud kieszközölni. Sikerei tehát limitáltak, mivel projektjei (kül)politikai és egyes módszertani problémák miatt csak részben érik el a lakosság azon részét, amely egyébként elutasító vagy érdektelen az újraegyesítéssel kapcsolatban. A békeépítés társadalmi lefedettsége tehát viszonylag alacsony – a lakosság kb. egyharmada vett részt közvetlen, interkommunális személyközi kapcsolatot eredményező projekten –, ugyanakkor a békeépítési programok egyértelműen redukálták a görög és török ciprióták közötti feszültséget, s a társadalom egy markáns csoportjában elvetették a jövőbeli együttélés alapvető követelményeit. Közös identitás vagy nemzettudat ennek ellenére még az újraegyesítést pártoló körében sem feltétlenül alakult ki, a szakirodalom a ciprusi békeépítés egyik legsúlyosabb problémájának pedig azt tartja, hogy a népesség jelentős része el van zárva saját jövője meghatározásának lehetőségétől, hiszen a tárgyalásokon a civilek véleménye csak minimális mértékben jelenik meg. Utóbbi egyértelmű üzenet: a szekunder irodalom véleménye alapján ugyanis a ciprusi békeépítés eddigi eredményeit kizárólag akkor fejlesztheti tovább, ha a konfliktusrendezés egész stratégiáján változtat, s a stabil nemzetépítések tanulságait követve alulról építkezve próbálja meg kialakítani – Bibó megfogalmazásával élve – *„a görögöt és törököt egyaránt összefogó ciprusi nemzeti vagy állami tudatot”* (Bibó, 1986, 545).

IX. MELLÉKLET

A szerző témában megjelent publikációi

1.

Kacziba Péter: Békeépítési törekvések eredményei Cipruson. In: Szpisják József, Kállai Attila et alii Vogel Dávid, Mező András (szerk.): *Mediterráneum: múlt, jelen, jövő*. Budapest: Honvéd Vezérkar Tudományos Kutatóhely (HVK TKH), 2016. pp. 47-64.

2.

Kacziba Péter: Eredményes-e a ciprusi békeépítés? In: Tuka Ágnes (szerk.): *Változó Európa? Kérdések, kétségek, válaszok*. Pécs: Publikon, 2015. pp. 129-145.

3.

Kacziba Péter: Kisebbségek Dél-Cipruson. In: *PRO MINORITATE* (2014/1) pp. 19-34. (2014)

4.

Kacziba Péter: Recenzió Balogh Ádám "Fejezetek Görögország újkori történetéből – A szabadságharctól napjainkig" c. könyvéről. In: *MEDITERRÁN VILÁG* 25-26: pp. 127-134. (2014)

5.

Kacziba Péter: The decreasing British influence on Cyprus: 1955-1974. In: *ÉTUDES SUR LA RÉGION MÉDITERRANÉENNE – MEDITERRÁN TANULMÁNYOK XXII*: pp. 45-54. (2013)

6.

Kacziba Péter: Gas and Oil Disputes between Greeks and Turks. In: Pálné Kovács I, Kákai L (szerk.) *Ten Public Policy Studies*. Pécs: University of Pécs Department of Political Studies, 2013. pp. 73-90.

7.

Kacziba Péter: Államszervezési kísérletek Cipruson. In: Bene Krisztián, Dávid Ferenc, Deák Máté, Gózszy Zoltán, Vitári Zsolt (szerk.). *Kutatási Füzetek 20*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem, 2013. pp. 121-146.

8.

Kacziba Péter: A ciprusi földgázkinccs feltárásának bel- és külpolitikai sajátosságai. In: *KÜLÜGYI SZEMLE* 2013/4: pp. 149-171. (2013)

9.

Kacziba Péter: A ciprusi földgázkinccs szerepe a Kelet-Mediterráneum geopolitikai átrendeződésében. In: *KÜL-VILÁG (ONLINE)* (No. 3-4) pp. 20-41. (2013)

10.

Kacziba Péter: Az "Égei hidegháború" utolsó 10 éve: Görög-török kapcsolatok az 1990-es években. *MEDITERRÁN VILÁG* 21: pp. 79-108. (2012)

11.

Kacziba Péter: Egy vitatott beavatkozás története.: A ciprusi konfliktus kiszélesedése a puccstól a megszállásig (1974. július - augusztus 17.) In: *MEDITERRÁN VILÁG* 24: pp. 21-44. (2012)

12.

Kacziba Péter: Nemzetközi pénzügyi válság, helyi 'etnikai' feszültség, 2011. júliusi robbanás.: Ciprus jelene és jövője az újabb fejlemények tükrében. In: *MEDITERRÁN VILÁG* 20: pp. 83-94. (2011)

A szerző témában tartott fontosabb előadásai

1.

Civil Unrest and Socio-Political Changes: Marginalisation, Disintegration, Exclusion conference, Tbilisi, Georgia, 2015. Title of the presentation: *Peacebuilding without public engagement: Civil Exclusion and Elite-Based Peace Process in Cyprus*. (in English)

2.

Borderless Europe konferencia, Pécs, Magyarország, 2015. – Előadás címe: *Eredményes-e a ciprusi békeépítés?*

3.

A Mediterrán Térség: Múlt, jelen, jövő konferencia, Budapest, Magyarország, 2015. – Előadás címe: *Békeépítési törekvések eredményei Cipruson*.

4.

Kisebbségi érdekérvényesítés a mérlegen, A Magyar Szociológiai Társaság Etnikai Kisebbségkutató Szakosztálya és az MTA PAB II. Filozófia-, Történettudomány- és Néprajztudományok Szakbizottsága Kisebbségkutató Munkabizottsága, Pécs, Magyarország, 2015. – Előadás címe: *A ciprusi konfliktusrendezés etnikai dilemmái.*

5.

First international conference of Cyprus Association of Political Science, 2014, Nicosia, Cyprus. Title of the presentation: *Decentralization and Peace-building. International experience and the case of Cyprus.* (in English)

6.

Mediterrán Világ Szimpózium, Pécs, Magyarország, 2013. – Előadás címe: Az Anastasiades-kormány nemzetpolitikai stratégiája Cipruson.

7.

6th biennial PhD Symposium on Contemporary Greece and Cyprus, 2013, London School of Economics, London, United Kingdom. – Title: Unification or Partition – Lessons from Bosnia for Cyprus. (in English)

8.

Nincs jövő múlt nélkül, PhD konferencia, Debrecen, Magyarország, 2012 – Előadás címe: *Az angolszász diplomácia szerepe az 1974-es ciprusi konfliktusban.*

9.

Mediterrán Világ Szimpózium, Szeged, Magyarország, 2012. – Előadás címe: *A brit hatalmi befolyás visszaszorulása Cipruson.*

10.

Mediterrán Világ Szimpózium, Veszprém, Magyarország, 2012. – Előadás címe: *Egy állam az államban: Az 'Észak-Ciprusi Török Köztársaság' múltja és jelene.*

11.

Mediterrán Világ Szimpózium, Pécs, Magyarország, 2011. – Előadás címe: *Nemzetközi pénzügyi válság, helyi 'etnikai' feszültség, 2011. júliusi robbanás. Ciprus jelene és jövője az újabb fejlemények tükrében.*

X. FELHASZNÁLT IRODALOM

- Balassa, S., & Kovács, A. (2010): KONTEXTUS ÉS KONTAKTUS - A kontaktus-hipotézis vizsgálata magyarországi vegyes lakosságú településeken. *ALKALMAZOTT PSZICHOLÓGIA XII. ÉVFOLYAM 1–2. SZÁM*, 99-112.
- Bayne, S., & Trolliet, S. (2009): *Stocktaking and scoping of the Peacebuilding Partnership*. Brussels: European Commission - External Relations. Letöltés dátuma: 2016. november 30, forrás: http://ec.europa.eu/dgs/fpi/documents/stocktaking_of_pbp_2009_en.pdf. Utolsó letöltés: 2017. május 20.
- Bibó, I. (1990): „Két területi és államalakulási vita: Ciprus és Közel-Kelet.” In: Válogatott Tanulmányok, IV. kötet, 1935–1979. Budapest, Magvető Könyvkiadó, 1990. 525–587.
- Broome, B. (2005): Bridging the Divide in Cyprus: The Role of Bicomunal Activities. In M. Michalis, & A. Tamis (szerk.), *Cyprus in the Modern World* (old.: 266-304). Thessaloniki: Vantias Publishing House.
- Call, C. T. (2015): *The Evolution of Peacebuilding: Improved Ideas and Institutions?* United Nations University, Center for Policy Research.
- Jarraud, N., Louise, C., & Filippou, G. (2013): The Cypriot Civil Society Movement: A legitimate player in the Peace Process? *Journal of Peacebuilding and Development*, Vol.8, No. 1., 45–59.
- Kacziba, P. (2015): Eredményes-e a ciprusi békeépítés? In Á. Tuka (szerk.), *Változó Európa? Kérdések, kétségek, válaszok* (old.: 129-145). Pécs: Publikon.
- Kriesberg, L., & Dayton, B. W. (2012): *Constructive Conflicts* (4. kiad.). Rowman & Littlefield Publishers.
- Louise, C., & Morgan, T. (2013): *Citizen Peacemaking in Cyprus: The story of co-operation and trust across the Green Line*. Cyprus: United Nations Development Programme.
- OECD (2016): *States of Fragility 2016*. OECD Publishing. Forrás: http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/development/states-of-fragility-2016_9789264267213-en#.WShbUWiLTIU#page3. Utolsó letöltés: 2017. május 20.

- Ramsbotham, O., Woodhouse, T., & Miall, H. (2016): *Contemporary Conflict Resolution* (4. kiad.). Cambridge: Polity Press.
- Richmond, O. P., & Ker-Lindsay, J. (2001): *The Work of UN in Cyprus: Promoting Peace and Development*. Palgrave Macmillan: New York.
- Savvides, A. L. (2012): Housing Rehabilitation as a Means of Urban Regeneration and Population Integration. *World Academy of Science, Engineering and Technology*, Vol. 6, 257–260.
- UCDP (2017): *Uppsala Conflict Data Program - Department of Peace and Conflict Research*.
Forrás: <http://ucdp.uu.se/>. Utolsó letöltés: 2017. május 20.